

ku na péči je umožněno „zjevnou“ anonymitou těchto prostředků v důsledku nedostatečné evidence jejich využití. Pokud by však domovy pro seniory měly povinnost vést evidenci úkonů služeb sociální péče a výše PnP u každého seniora zvlášť a příznací stupeň závislosti by odpovídal skutečné potřebnosti seniora, nemohlo by docházet k absenci finančních prostředků na výdaje spojené s poskytováním služeb sociální péče. K nápravě tohoto stavu je proto třeba stanovit pro domovy pro seniory povinnost evidovat odváděné úkony a náklady na ně u každého seniora zvlášť.

Literatura:

- Doroghazi, R. M. *Funding retirement*. Dostupné z <http://www.springerlink.com/content/j7k605tg0471v140?p=897918d451b54c5084880e5b748eb53&pi=25>, 1.6.2010.
- Forma, L. et al. *Health and social service use among old people in the last 2 years of life*. Dostupné z <http://www.springerlink.com/content/x508350112565252?p=be1db4b922894d3caf673a34a5b414e7&pi=14>, 1.6.2010.
- Králová, J. - Rázová, E. *Sociální služby a příspěvek na péči*. Ostrava: ANAG, 2008. 374 s. ISBN 978-80-7263-462-0
- Larsson, K. - Thorslund, M. - Kareholt, I. *Are public care and services for older people targeted according to need? Applying the Behavioural Model on longitudinal data of a Swedish urban older population*. Dostupné z <http://www.springerlink.com/content/a766750281636516/?p=1b998090cbd749a08cdea85de36ee08e&pi=8>, 1.6.2010.

- Paz-Lopez, A. et al. *Software Architecture System for Elderly Care in a Retirement Home*. Dostupné z <http://www.springerlink.com/content/b564m7v872230160/?p=fc20d0639e5c4b868d3eb0b6154090ab&pi=2>, 1.6.2010.
- Průša, L. *Efektivnost sociálních služeb: vybrané prvky a aspekty*. Dostupné z http://praha.vupsv.cz/Full-text/vz_245.pdf.
- Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech 2008*. Praha: MPSV, 2009. ISBN 978-80-7421-005-1
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Autor je doktorandem ČZÚ v Praze.

Inspirace ze Skotska pro práci s ohroženými rodinami

Marcela Kašparová

Pracovníci občanského sdružení Amalthea měli možnost navštívit v roli partnera projektu Communem Reddere podpořeného z ESF samosprávný úřad ve skotském East Lothianu a seznámit se se systémem péče o ohrožené děti v této části Velké Británie. Návštěva byla zaměřena především na poznání tamní práce s ohroženými a pěstounskými rodinami s cílem posoudit možnost využití nabytých poznatků při poskytování služeb zaměřených na podporu pěstounů i ohrožených rodin v našich podmínkách, např. v rámci programu Sanace rodiny občanského sdružení Amalthea.

Nabyté informace a poznatky o tamním systému péče o pěstounské i ohrožené rodiny se staly inspirací k jeho porovnání s nastavením práce s ohroženými i pěstounskými rodinami v našem systému a hledání jejich styčných bodů a míst, kde je změna potřebná a zároveň i možná. K charakterizování rozdílů obou systémů, ale i zmíněných inspirací, poslouží příběh Martina, který zrcadlí stav systému péče o ohrožené děti v naší republice.

Martin se narodil jako čtvrté dítě v rodině. Mezi jeho rodiči docházelo k velkým neshodám, matka i otec Martina měli problémy s alkoholem, otec navíc v opilosti často matku v hádce uhodil. Rodina žila v bytě 2+1, Martin byl často těmto situacím přítomen. Sousedé rodiny si stěžovali na hluk a nepořádek, který Martinova rodina způsobovala, opakovaně v ní zasahovala také policie, na jejíž návrh bylo provedeno sociální šetření OSPOD z důvodu možných nepříznivých podmínek pro děti v rodině.

Sociální pracovníce OSPOD na základě sociálního šetření vyhodnotila situaci v rodině jako děti ohrožující, vykonávala nad rodinou dohled a snažila se Martinovy rodiče motivovat ke změně, i hrozbou odebrání dětí z péče rodičů. Situace v rodině se však ještě více vyhroutil a sociální pracovníce musela podat předběžné opatření, kterým byly všechny 4 děti z rodiny odebrány a umístěny do diagnostických ústavů – Martin spolu se starším bratrem.

Martin v diagnostickém ústavu zpočátku nespokojoval, nechtěl dodržovat režim zařízení, odmítal se zapojit do společných aktivit. Odborné vyšetření ukázalo, že trpí deprivacním syndromem, objevují se u něj příznaky syndromu hyperaktivity (ADHD) a má sklony k agresivitě vůči sobě i okolí. Během jeho pobytu v diagnostickém ústavu ho jeho matka jednou navštívila, jednou mu také zatelefonovala.

Z Diagnostického ústavu byl Martin po tříměsíčním diagnostickém pobytu umístěn do dětského domova – byla u něj nařízena ústavní výchova.

Martin byl v dětském domově spolu s bratrem, postupně si v domově zvykl. Projev syndromu ADHD se u něj s věkem zvýraznil, pro pečovatele bylo náročné zvládnout jeho chování, protože Martin obtížně dodržuje jakákoliv pravidla, často se pere, provokuje ostatní, jedná účelově, funguje u něj model podmíněnosti „udělám to, jen když z toho něco budu mít“. Režimová léčba dětského domova ho v tomto chování ještě více podporuje. Martinova matka několikrát do dětského domova telefonovala, byla však opilá a nebylo v jeho zájmu, aby s ním v tomto stavu mluvila. Martin se o matce ani otci nezmiňuje.

Martin byl zapsán do registru dětí, pro které se hledá vhodná náhradní rodina. Sociální pracovníce OSPOD Martina navštívila v dětském domově 1x za půl roku.

O Martina projevil zájem pěstounská rodina s dalšími dvěma dětmi v pěstounské péči. Pěstouni s Martinem strávili několik víkendů v rámci hostitelské péče, poté se rozhodli požádat o svěření Martina do péče pěstounské. Martin s tím souhlasil a po pěti letech se dostal do nové rodiny.

Při předání Martina do péče pěstounů pracovníci dětského domova podali pěstounům jen základní informace, protože se obávali, že pokud by uvedli problémy, které s Martinem mají, do péče by si ho nevzali. Pěstouni se nedozvěděli ani informace o Martinově biologické rodině, pouze to, že rodiče o syna nejeví zájem a mají problémy s alkoholem.

Sociální pracovníci OSPOD našli pro Martina rodinu, vzhledem k délce pobytu chlapce v ústavní péči a jeho omezeným možnostem dostat se do jiné vhodné rodiny schválili pěstounskou rodinu jako vhodnou

i s vědomím určitého rizika pro další děti v rodině. Hostitelskou péči vystřídal předpěstounská péče, poté byla soudem schválena péče pěstounská.

Martin začal v novém bydlišti chodit do 4. třídy základní školy, měl však velké výchovné problémy, byl drzý na učitele i spolužáky, odmítal se učit a spolupracovat, často se pral se spolužáky, byl přistižen při kouření. Pěstouni velmi intenzivně komunikovali se školou a snažili se společně s ní najít vhodný přístup, který by Martinovi pomohl a zároveň mu nastavil pravidla a hranice.

Sociální pracovník OSPOD při pravidelném šetření v rodině po zjištění problémů s Martinem doporučil vyhledat pedopsychiatra, který by předepsal Martinovi léky na zklidnění.

Martin stupňoval své agresivní projevy, neposlušal ani doma, ani ve škole, rozbíjel věci, několikrát uhodil spolužáka a pěstouni situaci museli řešit s jeho rodiči u ředitele školy. Nakonec se rozhodli dětského psychiatra navštívit, už si s Martinem a jeho chováním nevěděli rady, byli vyčerpaní neustálými konflikty s Martinem a řešením následků jeho chování. Pěstounka začala pochybovat o tom, zda péči o Martina zvládne, jeho chování začalo negativně ovlivňovat také další děti v rodině. Pěstoun nakonec kontaktoval sociálního pracovníka OSPOD s tím, že zvažují zrušení pěstounské péče o Martina.

Dětský psychiatr Martina vyšetřil a navrhl nasazení léku Ritalin na zklidnění. Sociální pracovník OSPOD nabídl pěstounům možnost využít Středisko výchovné péče, které nabízí tříměsíční pobyt pro děti s problémovým chováním. Martinovi by se tam dostalo intenzivní režimové léčby a také terapie, pěstouni by si mohli odpočinout. Sociální pracovník OSPOD se také s pěstounem domluvil na tom, že si s Martinem promluví a udělí mu napomenutí za jeho chování.

Martin absolvoval tříměsíční pobyt ve Středisku výchovné péče, během tohoto pobytu se jeho negativní projev v chování ještě prohloubily, pokusil se o útěk ze zařízení společně s dalším kamarádem. S pěstouny téměř nekomunikoval, odmítal plnit úkoly, které mu dávali, a často opakoval výroky „nejste moji rodiče, nemáte mi co poroučet“ a „vím, že se těšíte, až vypadnu“.

Pracovníci Střediska výchovné péče provedli diagnostiku projevů a potřeb Martina, dali rodině doporučení, jak s Martinem pracovat. Vyjádřili však zároveň pochybnost, zda je v možnostech Martina své chování změnit, aktuálně je zcela bez náhledu, citově odtaziť.

Pěstouni se rozhodli zrušit pěstounskou péči o Martina, hoch byl umístěn do stejného dětského domova, odkud do rodiny přišel.

Sociální pracovník OSPOD podal návrh soudu na zrušení pěstounské péče a soud následně rozhodl o umístění Martina do dětského domova.

Bezmoc, kterou můžeme po přečtení Martinova příběhu cítit, vede k otázce, zda bylo možné udělat v našich podmínkách něco jinak a co asi Martin prožíval a co si odnáší do budoucna.

Na základě zkušeností s prací s ohroženými rodinami a podobnými příběhy, ve kterých hrála roli dlouhodobější ústavní výchova dítěte, se zaměříme na důsledky, které přináší. Od snížené schopnosti vést v dospělosti zdravý vztahový život přes absenci rodičovských vzorů, která vede ke snížené kvalitě v péči o vlastní děti, po psychické obtíže různého druhu pramenící z nedostatku citového zájem. Výše zmíněnou bezmoc vnímám i ze strany institucí a organizací, které se upřímně snažily Martinovi pomoci, ve výsledku však Martin skončil tam, kde začal, v ústavním zařízení, utvrzenější ve zkušenosti „jsem grázl“. V celém příběhu – zřejmě logicky – schází to, co je skutečným počátkem příběhu – rodina. Je o ní zmínka na začátku, kdy byla označena jako pro Martina ohrožující (ale byla ohrožující opravdu celá

a nenávratně...?), a pak v průběhu příběhu, kdy bylo lepší se o ní pěstounům moc nezmiňovat (aby se nelekli, že by s ní muse-li být v kontaktu). I Martin o ní radši už moc nemluvil, až si na to mlčení zvykl. A rodiče samotní z příběhu víceméně zmizeli úplně.

Z uvedeného vyplývá důležitost práce s rodinou v co nejranější fázi zachycení jejích problémů. Diagnostika rodiny jako důležitý začátek práce s ohroženou rodinou může včas odhalit buď rodinu skutečně ohrožující dítě (týrání, zneužívání), nebo rodinu, které jen chybí určité schopnosti nebo dovednosti k tomu, aby dítě mohlo vyrůstat v uspokojivém prostředí.

V prvním případě je řešením umístění ohrožených dětí do náhradních rodin, které jsou pečlivě vybrány a připraveny pro konkrétní dítě. V tomto případě můžeme inspirovat hledat právě ve Velké Británii, kde náboru a přípravě pěstounů věnují velkou pozornost, zaměřenou mj. na schopnosti a možnosti budoucích pěstounů přijmout historii dítěte i s jeho rodinou a nastavit se na konkrétní potřeby dítěte. Dítě zde není hledáno dle požadavků náhradního rodiče, ale naopak vhodní náhradní rodiče jsou hledáni pro dané, konkrétní dítě. Pěstouni jsou také od začátku vedeni a školeni ke kontaktu dítěte s jeho vlastní rodinou za předpokladu, že je to v jeho zájmu. Dítě pak má možnost vyrůstat ve zdravém vztahovém prostředí a zároveň ve spojení se svými kořeny a s možnostmi přijmout svou minulost.

V druhém případě je možná podpora funkcí rodiny, které jsou oslabeny, pomocí intenzivní práce s rodinným systémem, a to s jasným zaměřením na potřeby dítěte v dané rodině. Kontakt v přirozeném prostředí rodiny podpoří rodiče v znovuobjevování, učení se a hledání toho, co umožní dítěti být doma s rodiči a dobře prospívat.

Další inspiraci z Velké Británie pro nás i jiné další příběhy je využívání krátkodobé pěstounské péče, která umožňuje pobyt v rodinném prostředí dětem, jejichž rodiče o ně nemohou z různých důvodů krátkodo-

bě pečovat, např. rodič, který se léčí ze závislosti, je ve vazbě, náhle onemocní, ocitne se v akutní osobní krizi apod. Profesionální krátkodobého pěstounství spočívá mimo jiné v tom, že pěstoun je připraven, že dítě bude předáno po určité době zpět, v tomto případě do péče rodičů. V našich podmínkách je bohužel stále časté, že zájemci o adopci se stávají zájemci o pěstounství s nadějí, že se tak k dítěti dostanou rychleji. Jejich motivací tedy není nabídnout dítěti vhodný prostor, ale naplnit vlastní potřebu „mít dítě“. Přes často formální přípravu pěstounů se pak pro ně stává nepřekonatelnou překážkou představa kontaktu „jejich“ dítěte s jeho rodiči. V případě krátkodobé pěstounské péče se tak otvírá pole působnosti právě pro práci s rodinou, pro nápravu problémů a úpravu podmínek doma pro návrat dítěte zpět do rodiny.

Na závěr se vrátím k výše uvedené otázce, zda je možné udělat v péči o ohrožené rodiny i u nás něco jinak právě teď. Snažíme se začít u sebe, proto se v rámci o. s. Amalthea věnujeme koordinaci služeb pro pěstounské a ohrožené rodiny, vyhledáváme rodiny s dětmi umístěnými do pěstounské péče a v rámci kasuistických seminářů hledáme možnosti podpory pěstounské i vlastní rodiny, stanovujeme hranice i styčné body služeb programů zaměřených na podporu rodin pěstounských i původních. Podporujeme rovněž koordinaci služeb v rámci spolupracujících subjektů.

Dalším příkladem naší snahy je projekt na vyhledávání a přípravu pěstounů pro nové formy pěstounské péče, realizovaný v širším rámci v pardubickém regionu.

Nejdůležitějším aspektem případných změn je však ochota všech, kteří jsou s dítětem v přirozeném i profesionálním kontaktu, změnit úhel pohledu. Snažit se vidět svět a to, co se kolem něj děje, očima toho, o kterého celou dobu jde – očima dítěte, Martina.

Autorka působí jako sociální pracovníce programu Sanace rodiny.

Analýza přínosu programu podpory procesu osamostatňování dětí umístěných v ústavních zařízeních

Podpora procesu osamostatňování mladých lidí umístěných v ústavních zařízeních a jejich příprava na odchod z výchovné péče je jedním z prioritních témat v oblasti péče o ohrožené děti. Systematická pomoc mladým lidem, jejich vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti, poradenství v oblasti bydlení, práce a zdravého životního stylu apod. přispívá k jejich sociálnímu začleňování a je prevencí rizikového chování.

V současné době je v České republice realizováno minimálně 15 programů zaměřených na přípravu mladých lidí pro odchod z ústavních zařízení. Jednou z organizací, která mladým lidem nabízí pobyt v tréninkovém bytě a individuální doprovázení před a po odchodu z ústavní výchovy,

je Občanské sdružení Letní dům (blíže také Fórum sociální politiky, 02 /2010).

Ve školním roce 2009–2010 zahájil Letní dům díky podpoře z Finančních mechanismů EHP/Norska výzkumné šetření s cílem analyzovat přínos programu „Spolu o krok dále“ pro klienty především s ohledem na rozvoj jejich praktických znalostí a dovedností. Výsledky šetření shrnuje výzkumná zpráva, která je k dispozici na www.letnidum.cz.

Hlavními výzkumnými nástroji byly dotazníkové šetření (vstupní a výstupní dotazník pro klienty), polostrukturované rozhovory s pracovníky dětských domovů a zúčastněné pozorování sociálních pracovníků Letního domu. Mladí lidé analyzovali inzertní nabídky bydlení a práce, určovali

ceny běžných potravin i spotřebního zboží, popisovali své plány a představy o odchodu z dětského domova a budoucím životě.

Celkově lze konstatovat, že zvolená metodologie, tj. kombinace zvolených technik, prokázala pozitivní dopad projektu na život zúčastněných klientů. Ukázala se tak být slibným nástrojem nejen souhrnné evaluace programu, ale také jako užitečná metoda průběžného poznávání klientů a monitorování jejich proměny. Výstupy z výzkumné analýzy byly využity pro inovaci programu, který se v říjnu 2010 již otevřel novým klientům. Více na www.letnidum.cz.

Andrea Blahovcová a Jana Plessingerová, Občanské sdružení Letní dům